

“BOBURNOMA”DA PAREMIYALAR (MAQOL VA MATALLAR)NING FUNKSIONAL-KONTEKSTUAL QO‘LLANILISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17457334>

Shodiyeva Gulhayo Xudoynazarovna

shodievagulkhayo@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida ishlatilgan paremiyalar – ya’ni maqol va matallarning funksional-kontekstual qo‘llanilishi o‘rganiladi. Paremiyalarning badiiy til vositasi sifatida muallif nutqidagi vazifasi, voqeaviy tasvirni obrazli yetkazishdagi roli hamda asarning milliy ruhini ochishdagi o‘rni lingvopoetik yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar

paremiya, maqol, matal, Boburnoma, lingvopoetika, kontekst, xalq og‘zaki ijodi

Annotation

This article examines the functional and contextual use of paremiological units – that is, proverbs and sayings – in Zahiriddin Muhammad Babur’s Baburnama. The study analyzes the role of these paremias as artistic linguistic devices in the author’s narrative, their function in conveying events in a vivid and figurative manner, and their contribution to revealing the national spirit of the work within the framework of a linguopoetic approach.

Keywords

paremia, proverb, saying, Baburnama, linguopoetics, context, folklore / oral folk tradition

Kirish:

“Boburnoma” o‘z mazmuni jihatidan tarixiy xronika bo‘lish bilan birga, unda muallifning shaxsiy kechinmalari, ichki qarashlari, ijtimoiy-siyosiy muhitga munosabati ham aks etadi. Asarda tasvirlangan voqealar, kishilar xarakteri, jang va siyosiy jarayonlar xalqona til vositalari orqali ifodalangani uning umumxalq ruhiga yaqinligini ta’minlaydi. Xalq og‘zaki ijodidagi maqol va matallar muallifning hayotiy tajribasi va kuzatuvchanligi bilan uyg‘unlashib, nafaqat badiiy bezak, balki konseptual ma’no tashuvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Bobur hayotining murakkab va o'zgaruvchan tarixiy sharoitda kechgani uning dunyoqarashi, qarorlarida aqliy va hissiy omillar uyg'unligini shakllantirdi. Shu bois maqollarning qo'llanishi ko'pincha muallif ruhiy holati va voqealarga bergan bahosini xalqona idrok orqali yoritadi.

Metodologiya:

Tadqiqot lingvopoetik tahlil tamoyillariga asoslanadi. "Boburnoma" ning 2010-yilgi nashri matni asosiy manba sifatida jalb qilindi. Maqol va matallarning nutqdagi qo'llanish vazifalari kontekstual tahlil orqali aniqlanib, ularning ma'no yuklamasi, obrazlilikni yaratishdagi roli hamda muallif dunyoqarashi bilan bog'liqligi o'rganildi.

Natijalar va tahlil:

Bobur paremiya vositalaridan uch asosiy maqsadda foydalanadi:

1) Didaktik ma'no ifodalash. Muallif hayotiy saboqlarni xalqona iboralar orqali umumlashtiradi. Masalan, Bobur o'z mukammal davlat boshqaruvi haqidagi qarashlarini bayon qilar ekan, rahbarning oqilona qaror qabul qilishi va shoshilmasligi haqida maqollardan foydalanadi. Bu orqali u shaxsiy tajribasidan kelib chiqqan holda o'quvchiga bevosita murojaat qiladi, qiyinchiliklarga bardosh berish zarurligini ta'kidlarkan, u sabr-matонатga oid xalqona mazmundagi iboralarni qo'llaydi..

2) Obrazni xarakterlash. Qahramonlarning xarakteri ko'pincha qisqa va lo'nda xalq iboralari orqali ta'riflanadi. Masalan, jangchi yoki sarkardalarning jasorati "Mard kishi mushkulda bilinur" mazmunidagi maqol orqali kuchaytiriladi. Bu usul xarakter tasvirini yanada jonli va ta'sirchan qiladi.

3) Milliy tafakkurni aks ettirish. Paremiya vositalari orqali asarda o'zbek-turkiy xalqlarning tarixiy tajribasi, axloqiy qarashlari va mardlik, vafodorlik, sabr kabi qadriyatlari namoyon bo'ladi. Paremiya vositalari orqali muallif turkiy xalqlarga xos fikrlash uslubi, axloqiy qadriyatlar va hayot falsafasini ifodalaydi.

Bobur ba'zi holatlarda maqollarni to'g'ridan-to'g'ri matnga keltirmasdan, balki ularning ma'no yadrosini kontekstga singdiradi. Bu esa asarning tabiiy, ravon va chuqur mazmunli bo'lishiga xizmat qiladi.

Masalan, jangovar vaziyatlarni tasvirlar ekan, u "Yigit kishining boshiga kulfat kelsa, sinmaydi, chidaydi" mazmunidagi xalqona hikmatlar orqali mardlik timsolini yaratadi. Bu iboralar asardagi voqealarning ruhiy-emotsional ta'sirini kuchaytiradi.

Shuningdek, muallif ba'zan voqealarning mazmunini to'ldirish uchun paremiya mazmunini bevosita keltirmasdan, uning ma'no modelini matnga singdiradi. Bu holat Bobur nutqining badiiy tabiiyligini ta'minlaydi.

Xulosa:

Paremiya va maqollar “Boburnoma”ning badiiy-estetik tuzilishida markaziy o‘rin tutadi. Ular muallif nutqini ixcham, mazmunli va ta’sirchan qiladi. Shuningdek, ular orqali muallif o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy jarayonlariga xalqona baho beradi, tarixiy shaxslar xarakterini xalq tafakkuri mezonlari asosida yoritadi. Shunday qilib, maqol va matallar asarning nafaqat lingvopoetik, balki ma’naviy-falsafiy qimmatini ham oshiradi.

Shu sababdan, “Boburnoma”dagi paremiya vositalarini o‘rganish nafaqat adabiy tahlil, balki milliy o‘zlik, tarixiy tafakkur va xalq ruhiyatining badiiy ifodasini anglashda ham muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.
2. Mirzaev T. O‘zbek paremiologiyasi. Toshkent, 2012.
3. Qo‘shjonov M. Bobur va boburiylar. Toshkent, 1996.